

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΣΠΕΤΣΙΕΡΗ

Τακτικού καθηγητοῦ τῆς Παιδαγωγικῆς
Διευθυντοῦ τοῦ Ἐργαστηρίου Πειραματικῆς Παιδαγωγικῆς

ΑΙ ΑΞΙΑΙ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ¹

Ἐπίσημον ἡμέραν ἐορτάζει σήμερον τὸ Ἐθνικὸν καὶ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον. Τὴν ἡμέραν τῶν γραμμάτων καὶ τῆς παιδείας. Τῶν γραμμάτων τῶν ἑλληνικῶν καὶ τῶν γραμμάτων τῶν χριστιανικῶν. Ἐχει προσλάβει δὲ ἡ ἡμέρα αὕτη διὰ τὸν Ἑλληνισμὸν χαρακτηρὰ ἱερότητος. Τοῦτο συμβαίνει, διότι τὴν διακονίαν τοῦ πνεύματος θεωρεῖ ὁ Ἑλληνισμὸς ὡς ἀνωτάτην ἀποστολήν του, ἀπὸ τῆς αὐγῆς τῆς Ἱστορίας μέχρι σήμερον.

Διὰ στόματος τοῦ Σωκράτους ἔχει διακηρῦξει, ὅτι «οὐκ ἔστι περὶ οὗτου θεοιτέρου ἢ ἄνθρωπος βουλευσάτω ἢ περὶ παιδείας»².

Εἰς αὐτὸ τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, τὸ ἀποκλήθην Ἑλληνικὸν Εὐαγγέλιον καταγράφεται τὸ περιστατικόν, ὅτι, ὅτε Ἑλληνες ἤθελον «τὸν Ἰησοῦν ἰδεῖν» καὶ ἐζήτησαν πρὸς τοῦτο τὴν μεσολάβησιν τῶν δύο ἑλληνογύμων μαθητῶν του Φιλίππου καὶ Ἀνδρέου, ἀνεφώνησεν «ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου»³. Ἡ ρῆσις ἐκείνη ἀδιαιρέτως ἐπιστεύετο, ὅτι καθηγίαζεν ἐκ νέου τὸν κλῆρον τοῦ ἑλληνισμοῦ νὰ ἀφοσιώνεται ἀκαταπαύστως εἰς ἀθλήματα πνευματικά.

Μὲ ἀπόλυτον σαφήνειαν θὰ ἐξαρθῇ ὁ ρόλος οὗτος τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐν τῇ πρὸς τὸν χριστιανισμὸν σχέσει του ἤδη ἀπὸ τοῦ δευτέρου μ.Χ. αἰῶνος. Ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς θὰ τονίσῃ, ὅτι εἶναι μὲν «μία ἡ τῆς ἀληθείας ὁδός, ἀλλ' εἰς αὐτὴν καθάπερ εἰς ἀέναον ποταμὸν ἐκρέουσι τὰ ρεῖθρα ἄλλα ἄλλοθεν»⁴. Τὸ ἐξ ἑλληνικῆς ἀφετηρίας πρωταρχικὸν ρεῦμα κεκαθαρισμένης πνευματικότητος τὸ βλέπει ὁ Κλήμης ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ Πυθαγόρου, τοῦ διαστείλαντος κατὰ τὴν διδασκαλίαν του «τὰ ἀκούσματα» διὰ τοὺς πολλούς,

1. Λόγος πανηγυρικός ἐκφωνηθεὶς ἐντολῇ τῆς Πανεπιστημιακῆς Συγκλήτου κατὰ τὴν ἐπέτειον ἐορτῆν τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων τὴν 30ῆν Ἰανουαρίου 1965 ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῶν τελετῶν τοῦ Πανεπιστημίου.

2. Πλάτωνος Θεάγης 122 Β.

3. Κατὰ Ἰωάννην 12, 20 - 24.

4. Στρωματεῖς I, V § 29.

ἀπὸ «τὰ μαθήματα» διὰ τοὺς ὀλίγους¹. Τὸ βλέπει νὰ συνεχίζεται μὲ τὴν περὶ λόγον διδασκαλίαν τοῦ Ἡρακλείτου, διὰ νὰ κορυφωθῇ μὲ τὰ περὶ μονοθεΐας κηρύγματα τοῦ Σωκράτους, ὅστις καταδικάζεται εἰς θάνατον νομοτύπως, ὡς «οὐ νομίζων οὐδὲ ἡ πόλις νομίζει θεούς».

Καὶ ἐπισημαίωμεν ὁ Κλήμης, ὅτι ὁ Πλάτων ἔπειτα ἀπὸ τὴν τραγικὴν ἐκείνην ἐμπειρίαν διὰ τὸν διδάσκαλόν του, ἠγαγάξεται νὰ γράφῃ εἰς τὰς ἐπιστολάς του, ὅτι ἡ περὶ θείου διδασκαλία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκτίθεται λεπτομερῶς, ἀλλὰ μόνον νὰ σημαίνεται, καὶ τοῦτο, ἵνα μὴ πίπτῃ εἰς χεῖρας βεβήλων καὶ ἀπαιδευτῶν². Τέλος μνημονεύει ὁ Κλήμης, ὅτι «ὁ αὐτὸς Θεὸς ὁ ἀμφοτέρων τῶν διαθηκῶν, τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς, χορηγός, ἐστὶν ὁ καὶ τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας δοτὴρ τοῖς Ἕλλησι»³.

Ἡ ἀντίληψις αὕτη, ὅτι οἱ μεγάλοι Ἕλληνες φιλόσοφοι ἀντετάχθησαν κατὰ τοῦ εἰδωλολατρικοῦ πολυθεϊσμοῦ καὶ ἠγωνίσθησαν, ἵνα καθαρῇ ἡ ἔννοια τοῦ θείου ἀπὸ πᾶν τὸ μὴ θεοπρεπὲς θὰ ὑποστηρικθῇ μὲ ἔτι μεγαλυτέραν ἔμφασιν ἀπὸ τὸν Βασίλειον τὸν Μέγαν εἰς τὸ ἔργον του «Πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν ἐξ Ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων». Ἐπίσης ἀπὸ τὸν συμπολίτην του καὶ συσπουδαστὴν του εἰς τὰς φιλοσοφικὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν Γρηγόριον τὸν Θεολόγον καὶ ἀπὸ τὸν Χρυσόστομον Ἰωάννην. Καὶ οἱ τρεῖς ἐπέβυλον τὴν γνώμην ταύτην λόγῳ τοῦ κύρους των ὡς θεμελιωτῶν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ζωῆς τῆς νέας πίστεως, τόσον εἰς τὸν δογματικὸν τομέα, ὅσον καὶ εἰς τὸν τομέα τῆς θείας λατρείας.

Ἐν τῇ πορείᾳ ζωῆς τοῦ Χριστιανικοῦ Ἑλληνισμοῦ ἔχομεν ἀδιακόπως ἀνανεουμένην τὴν σύνδεσιν ταύτην ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ Ὁρθοδόξου πίστεως. Ἰδίᾳ τοῦτο συμβαίνει κατὰ τὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ 9ου μέχρι τοῦ 11ου αἰῶνος. Αὕτη ἦτο ἡ καθιερώσασα καὶ τὴν ἐπίσημον ἡμέραν τὴν ὁποίαν ἐορτάζομεν σήμερον.

Τότε ἀνέκυψαν σκληρότατοι ἀγῶνες διὰ τὸν Ἑλληνισμόν. Ὁ μὲν ἀπὸ νότου κίνδυνος τῶν Ἀράβων εἶχεν ἐπιταθῇ. Εἰς αὐτὸν προσετίθετο ἡ ἐξ ἀνατολῶν ἐμφάνισις τῶν Σελτζουκιδῶν Τούρκων, ἐνῶν ἐκ δυσμῶν οἱ Νορμανδοί, καίτοι ὁμόπιστοι χριστιανοί, προέβαινον ὡς ἀπειλητικοὶ κατακτηταί. Κατὰ τὰς ὥρας ἐκείνας εἰς τὴν ἰθύνουσαν τάξιν τοῦ Βυζαντίου, τόσον τὴν πολιτικὴν, ὅσον καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν, ἀνέκυψεν ὡς ἐσωτερικὴ ἐπιταγὴ ἡ

1. Αὐτόθι V, 9 § 60.

2. Αὐτόθι V, 10 § 66. Τὰ σχετικὰ χωρία ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Πλάτωνος εἶναι τὰ ἑξῆς: «Φραστέον δὴ σοι δι' αἰνιγμάτων, ἵν' ἂν τι ἡ δέλτος ἢ πόντου ἢ γῆς ἐν πνυχταῖς πάθῃ, ὁ ἀναγνοὺς μὴ γνῶ... Εὐλαβοῦ μένοι μήποτε ἐκπέσῃ ταῦτα εἰς ἀνθρώπους ἀπαιδευτούς». Ἐπιστολὴ β', 312-314. «Ἄλλ' οὕτε ἀνθρώποις ἠγοῦμαι τὴν ἐπιχείρησιν περὶ αὐτῶν (τῶν μεγίστων) λεγομένην ἀγαθόν, εἰ μή τισιν ὀλίγοις, ὅποσοι δυνατοὶ ἀνευρεῖν αὐτοὶ διὰ σμικρᾶς ἐνδείξεως». Ἐπιστολὴ ζ', 341 E.

3. Αὐτόθι VI, 5 § 42.

ἀνάγκη, νὰ διαφωτίσουν τὸν Ἑλληνισμόν, ὥστε νὰ λάβῃ τὴν πλήρη αὐτοσυνείδησιν περὶ τῆς ὄντοτικότητος του καὶ τῶν πηγῶν τοῦ ἔθνισμοῦ του.

Ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ καθιεροῦνται ἡ κοινὴ ἐφορτὴ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν μετ' εἰσηγήσιν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τοῦ ἐπισκόπου Εὐχαΐτων Ἰωάννου, τοῦ σοφοῦ ἐκείνου ἱεράρχου τοῦ συντάξαντος καὶ προσευχὴν ἔμμετρον ὑπὲρ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Πλουτάρχου πρὸς τὸν Χριστόν. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν φαίνεται, ὅτι καθιερώθη καὶ ἐν ἄλλο φαινόμενον συνάψεως Ἑλληνισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ, τὸ τῆς ἐξεικονίσεως Ἑλλήνων σοφῶν εἰς νάρθηκας ἐκκλησιῶν.

Ἡ καλλιέργεια τῶν γραμμάτων τῶρα διὰ τῆς ἰδρύσεως καὶ προικοδοτήσεως Σχολῶν εἶχεν ἀνυψώσει τὴν αἴγλην τῆς αὐτοκρατορίας καὶ παράσχει εἰς αὐτὴν συνείδησιν ὑπεροχῆς ἐν συγκρίσει πρὸς πάντας τοὺς τότε λαούς, οἱ ὅποιοι, ὡς διεπιστώμετο, ὑπελείποντο ὑπὸ ἔποψιν παιδείας καὶ ἐπιστήμης. Οἱ μὲν Σλαῦοι προσήρχοντο εἰς τὸν Χριστιανισμόν διὰ τῶν Θεσσαλονικέων ἀδελφῶν Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου, οἵτινες ὁμοῦ μὲ τὴν νέαν πίστιν τοὺς διεμόρφωνον τὴν πρώτην γραπτὴν των γλῶσσαν. Ὁ Βυζαντινὸς ἔξαρχος τῆς Ραβέννης Ἰδρουε τὸ πρῶτον ἐν τῇ δύσει Πανεπιστήμιον τῆς Βολογνα κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ Πανδιδακτηρίου τῆς βασιλευούσης. Εἰς Παρισίους ἀπέστειλεν ἡ Κωνσταντινούπολις ἑλληνικοὺς κώδικας μὲ τὰ ἔργα τοῦ Ἀριστοτέλους, τὰ ὅποια τῶρα διὰ πρώτην φορὰν θὰ ἐγνώριζον ἐκεῖ εἰς τὸ πρωτότυπον.

Τότε ἀκριβῶς κατέστη κοινὸν βίωμα καὶ αἴτημα ἡ καθαγίασις τῆς σπουδῆς καὶ τῆς ἐπιστήμης. Ἐκφρασις τούτου ἦτο ἡ ἐξεικόνισις τῶν μεγάλων φιλοσόφων, ποιητῶν, ρητόρων καὶ νομοθετῶν τοῦ κλασσικοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς ἐκκλησίας ὡς ἐπιτελεσάντων ἱερὸν ἔργον. Μέχρι σήμερον διασώζονται εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀπὸ πρότυπα τῆς περιόδου ταύτης ἐξεικονίσεις ἐπιβλητικαὶ τοῦ Ὁμήρου καὶ τοῦ Σόλωνος, τοῦ Πυθαγόρου καὶ τοῦ Σωκράτους, τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους, τοῦ Κλεάνθους καὶ τοῦ Γαληνοῦ, τοῦ Πλουτάρχου καὶ τοῦ Φίλωνος, τῆς Σιβύλλης καὶ τῆς Ὑπατίας, εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Λαύρας καὶ εἰς τὴν Πορταΐτισαν τῶν Ἰβήρων. Ἐπαναλήψεις ἐπίσης ἀπὸ τὰ πρότυπα ταῦτα διασώζονται εἰς τὴν μονὴν τῆς Γόλας παρὰ τὸν Μιστρᾶν, εἰς τὴν μονὴν τῶν Φιλανθρωπινῶν εἰς Ἰωάννινα, εἰς τὴν μονὴν τῆς Βελλᾶς, εἰς τὴν Σιάτισταν, εἰς τοὺς Νεγάδες Ζαγορίου ἀκόμη δὲ καὶ εἰς ἄλλους μονὰς εὐρισκομένας εἰς Βουλγαρίαν, Ρουμανίαν, Γιουγκοσλαβίαν, Μικρὰν Ἀσίαν, Παλαιστίνην καὶ ἄλλαχού¹.

Ἡ πολλαπλὴ αὕτη σύναψις ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ Ὁρθοδοξίας δὲν ἀποτελεῖ ἀπλῶς ἐν ἐπιβίωμα ἱστορικῆς ἐνημερώσεως, ἀλλὰ προβάλλει ὡς

1. Παράβ. Σπετσίερη Κ., Εἰκόνες Ἑλλήνων φιλοσόφων εἰς ἐκκλησίας, Ἀθήνα 1964.

ἀνάγκη διὰ κατάδειξιν τῶν πηγῶν ἐξ ὧν ἡ φυλή μας δύναται νὰ ἀντλή εἰς τὸ διηγετικὸς δυνάμεις ζωογόνους καὶ μάλιστα εἰς ὥρας κρισίμου.

***

Ἡ ἐορτὴ τῆς ἡμέρας τῶν γραμμάτων κατὰ τὸ παρὸν ἔτος λαμβάνει χόρον, ἐνῶ συμπληροῦται μία πενηκονταετία συμβάντων τὰ ὅποια ἡ γενεά μας ἐνθυμεῖται μὲ δέος. Ἐν μέσῳ ἄνευ προηγουμένου προόδου τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ εἶδομεν ὀπισθοδρόμησιν τοῦ ἀνθρωπισμοῦ μὲ τὰς πλέον τρομακτικὰς καταστροφὰς καὶ πτώχευσιν ψυχικὴν ἐν μέσῳ εἰκοσῶν αἰῶν.

Καίτοι ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ τελευταίου πολέμου παρήλθον δύο δεκαετίαι, ὅλοι οἱ συγκρουσθέντες λαοὶ κατέχονται ἀπὸ ἄγχος ἀβεβαιότητος καὶ συναίσθημα ἀνασφαλείας. Ὅλοι ἀναζητοῦν πῶς νὰ στηρίξουν τὰ κλονισθέντα θεμέλια τῶν πίστεῶν των.

Δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας αἱ αξίαι τῶν δύο πηγῶν τῆς πνευματικότητος μας ἡ ἑλληνικὴ καὶ ἡ χριστιανικὴ εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπαναπροβάλλωνται κατὰ πᾶσαν ἐπέτειον ἐορτὴν τοῦ πνεύματος.

Τὸ πρωτεῖον τοῦ ἀνθρωπισμοῦ ὑπὲρ τὴν ἀγορικοὺν δυνάμιν κηρύσσεται ἤδη ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου, ὅστις ἐξυμνεῖ τὴν αἰδῶ καὶ τὴν δίκην ὡς διακρινούσας τὸ ἀνθρώπινον ἀπὸ τὸ ζῶδες. Ἡ ἔβρις καὶ ἡ ἀδικία ἀποκηρύσσονται παρ' αὐτοῦ ὡς μισηταὶ εἰς τοὺς θεοὺς. Αὐτὸς οὗτος ὁ Δημόκριτος, ὅστις, εἰς τὸν ἀτομικὸν αἰῶνα πού εἰσήλθομεν, νομίζεται ἀπὸ πολλοὺς ὡς ὑλιστῆς, μᾶς παρέδωσε τὴν πλέον λεπτολόγον ἀνάλυσιν τῆς ἠθικῆς συνειδήσεως. Τὸ ἀγαθόν, λέγει, πρέπει νὰ ἐπιτελῆ ὁ ἄνθρωπος ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὸν ἑαυτὸν του. «*Ἐωντὸν μάλιστα αἰδεῖσθαι καὶ τοῦτον νόμον τῇ ψυχῇ καθιστάναι*». (Νὰ ἐντρέπῃσαι τὸν ἑαυτὸν σου. Αὐτὸς νὰ εἶναι ὁ νόμος τῆς ψυχῆς σου). Καὶ προσθέτει: «*μηδέ τι μᾶλλον ἐξεργάζεσθαι κακὸν εἰ μέλλει μηδεὶς εἰδέσειν*»¹. (Νὰ μὴ κάμῃς ποτὲ ἕνα κακόν, ἔπειτα καὶ ἐὰν κανεὶς δὲν πρόκειται νὰ τὸ μάθῃ).

Ὁ Σωκράτης θὰ τονίσῃ περαιτέρω, ὅτι «*τὸ θεῖον τοσοῦτον καὶ τοιοῦτον ἐστίν, ὥσθ' ἅμα πάντα ὄραν καὶ πάντα ἀκούειν καὶ πανταχοῦ παρεῖναι καὶ ἅμα πάντων ἐπιμελεῖσθαι*»². Ἡ ἀλήθεια θὰ ὑμνηθῆ κατὰ τρόπον μεγαλόστομον ἀπὸ αὐτὸν τὸν Πίνδαρον, ὅστις εἰς διασωθὲν ἀπόσπασμά του γράφει:

«*Ἀρχὰ μεγάλας ἀρετᾶς, ὄνασθ' Ἀλάθεια
μὴ πταίσης ἐμὰν
σύνθεσιν τραχεῖ ποτι ψεῦδει*»³.

1. Ἀπόσπασμα 264, Fragmente der Vorsokratiker H. Diels, ἔκδ. 1959, τὸμ. 2ος, σελ. 199.

2. Ξενοφώντας Ἀπομνημονεύματα, I, 4, 18.

3. Ἀποσπάσματα ἐξ ἀδήλων εἰδῶν, 118.

Ἡ ἐλευθερία θὰ ὀρισθῆ ὡς προϋπόθεσις τῆς εὐδαιμονίας ἀπὸ τὸν Περικλῆν, εἰς τὸν Ἐπιτάφιόν του, τῆς ὁποίας ὅμως ἐλευθερίας μόνη ἀσφαλῆς ἐγγύησις εἶναι ἡ γενναιότης εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ ἡ ἀριστεία¹.

Οἱ νόμοι διαστέλλονται εἰς γραπτοὺς καὶ ἀγράφους. Οἱ ἀγράφοι ἠθικοὶ νόμοι εἶναι κατὰ τὸν Σοφοκλῆν «νόμοι ὑψίποδες οὐρανίαν δι' αἰθέρα τεκνωθέντες». «Μέγας ἐν τούτοις θεὸς οὐδὲ γηράσκει»². Ὁ Πλάτων θὰ διασαφήσῃ εἰς τὸν Φίληβον, ὅτι ὑπὲρ τὸν «βίον ἡδονικόν» καὶ τὸν «βίον χρηματιστικόν» ἴσταται ὁ «βίος θεωρητικός», τοῦ ὁποίου ἀνωτάτη πτῆσις εἶναι ἡ θέα τοῦ ἀγαθοῦ. Ἡ ἀρετή, θὰ τόνισῃ, εἶναι «ὕγεια καὶ κάλλος καὶ εὐεξία ψυχῆς», ἡ δὲ κακία «νόσος καὶ αἰσχος καὶ ἀσθένεια»³. Θὰ καταπολεμήσῃ τὸ δόγμα τοῦ ἀτομισμοῦ καὶ τοῦ σχετικισμοῦ, ὅτι «πάντων χρημάτων μέτρον ἀνθρώπου» καὶ θὰ διακηρῦξῃ εἰς τοὺς Νόμους του, ὅτι «ὁ θεὸς ἐστὶν ἡμῖν πάντων χρημάτων μέτρον»⁴. Ἡ «ὁμοίωσις θεῶ» εἶναι τὸ ἀνώτατον πού δύναται νὰ ἐπιδιώξῃ τις, ἐγκειμένη εἰς τὸ «δίκαιον καὶ ὅσιον μετὰ φρονήσεως γενέσθαι»⁵. Ὁ Ἀριστοτέλης θὰ διασαφήσῃ, ὅτι ἄλλη εἶναι ἡ δημόδης θρησκευτικότης ἢ «ἐν μύθῳ σχήματι», ἥτις διαμορφοῦται «πρὸς τὴν πειθῶ τῶν πολλῶν» καὶ ἄλλη ἢ «κατ' ἐπιστήμην»⁶. Ἡ δευτέρα καὶ ἀνωτέρα γεννᾶται ἀπὸ τὴν θεώρησιν τοῦ κόσμου, ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν πληροφορίαν τῆς ψυχῆς περὶ ὑπάρξεως ἀνωτέρου τινὸς καὶ τελειότερου, ἀπὸ τὰς μυστικὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς. Τὸ θεῖον εἶναι δι' αὐτὸν «ἢ νοῦς ἢ ἐπέκεινα τοῦ νοῦ»⁷.

Ὁ ἀνθρώπινος λόγος κατὰ τοὺς Ἕλληνας τρέφεται συνεχῶς ἀπὸ τὸ πάθος τοῦ «θαυμάζειν» τοῦ «θεωρεῖν» καὶ τοῦ «εἰδέναι». Ἄλλωστε ὁ λόγος εἶναι δι' αὐτοὺς ὀντολογικὴ ἀρχὴ διέπουσα, μορφοποιούσα καὶ διακοσμοῦσα τὰ πάντα. Οἱ ἄνθρωποι γνωρίζουν κατὰ «μέθεξιν» τούτου, ἀφοῦ γεννώμενοι φέρουν «σπέρματα τοῦ λόγου».

Τὸ ἦθος ἔχει μὲν ὡς ρίζαν τὴν αἰδῶ καὶ τὴν δίκην, ἀλλ' ἀπὸ αὐτὰς βλαστάνουν οἱ ἐπὶ μέρους κλάδοι τῆς ἀρετῆς, ἡ ἀνδρεία, ἡ ἐμμονὴ εἰς τὰς ἰδέας, ἡ παρρησία, ἡ σεμνότης, ἡ καρτερία, ἡ μεγαλοψυχία.

Διὰ τοὺς Ἕλληνας «ἦθος ἀνθρώπου δαίμων ἐστί». Δηλαδή ἡ μοῖρα ἐκάστου προσώπου ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ἦθος πού θὰ διαμορφώσῃ. Τοῦτο παγιοποιεῖται διὰ τῆς παραδόσεως. Ἡ παράδοσις διασώζεται κατὰ πρῶτον λόγον διὰ τοῦ θεσμοῦ τῆς οἰκογενείας, ὅστις διὰ τῶν Ἑλλήνων ἀποκτᾶ τὴν ἱερό-

1. «Τὸ εὐδαιμον τὸ ἐλεύθερον, τὸ δὲ ἐλεύθερον τὸ εὐψυχον κρίναντες μὴ περιορᾶσθε τοὺς πολεμικοὺς κινδύνους». Θουκυδίδου Β' 42.

2. Οἰδίπους Τύραννος 865 - 871.

3. Πολιτεία δ. 444 Ε.

4. Νόμοι δ. 716 C.

5. Θεαίητος 176 Β.

6. Μετὰ τὰ Φυσικά Λ 1074 Β.

7. Fragmenta, Περὶ εὐχῆς, 49.

τητά του. Ἐπέκτασις τοῦ θεσμοῦ εἶναι ἡ πόλις, ἡ παιδεύουσα πρὸς «τελείαν καὶ αὐτάραχην ζωὴν». Αὕτη αἰσθητοποιεῖ διὰ τῶν θεσμῶν, διὰ τῶν συμβόλων, διὰ τῶν νόμων τὰ ἥθη, ὥστε ταῦτα νὰ εἶναι σαφῆ καὶ εἰς τοὺς ἀπλοустέρους τῶν πολιτῶν.

Πάντες οἱ πολῖται ἐτοιμάζονται, ἵνα ἀφοσιώωνται διὰ βίου εἰς τοὺς σκοποὺς τῆς πόλεως. Ἰδιαιτέρως ὅμως οἱ ἔχοντες τὰς βελτίστας φύσεις, ἐκεῖνοι εἰς τοὺς ὁποίους «ὁ θεὸς πλάττων χρυσὸν ἐν τῇ γενέσει συνέμειξεν», θὰ σπουδάζουν «τὸ μέγιστον μάθημα τοῦ ἀγαθοῦ», οὐχὶ ἵνα νομίζουν ἑαυτοὺς ὡς ζῶντας «ἐν μακάρων νήσοις», ἀλλ' ἵνα ὀδηγοῦν πρὸς τὸ φῶς τοὺς «ἐσκοτωμένους». Ἡ οὐσία τῆς παιδείας εἶναι «φῶς ἐξαπτόμενον ἐν τῇ ψυχῇ».

Αἱ αξίαι τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος κατανοοῦνται σαφέστερον ὡς πρὸς τὴν σημασίαν των, ἐὰν ἀντιπαρεθεθοῦν πρὸς τὰς παραλλήλως ἀναπτυχθεῖσας τυπικὰς ἀξιώσεις τοῦ Ῥωμαϊκοῦ πνεύματος. Ἐκεῖναι ἦσαν ἡ fortitudo, ἡ disciplina, ἡ potestas, ἡ dignitas, ἡ magnitudo.

Ρητῶς ὁμολογοῦν οἱ Ῥωμαῖοι τὴν ἐξάντλησιν τοῦ ψυχιζμοῦ των ἐν τῇ προσπαθείᾳ νὰ κυριαρχοῦν καὶ νὰ ἐπιβάλλωνται εἰς ἄλλους λαοὺς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θεωροῦν ὡς ἀνωτάτην ἀξίαν. Οὕτως ὁ Βιργίλιος εἰς τὸ 6ον βιβλίον τῆς Αἰνειάδος γράφει : «*Ἡμεῖς ἀφίνομεν εἰς ἄλλους τὴν φροντίδα νὰ γνωρίσων τὴν φύσιν καὶ τὴν πορείαν τῶν ἀστέρων, ἢ νὰ κατασκευάζων ἀπὸ μαγικῶν μορφῶν. Ἡμεῖς ἐνδιαφερόμεθα, πῶς νὰ κυβερνώμεν λαοὺς, νὰ ρυθμίζωμεν τὰ τῆς διαβιώσεώς των, νὰ φειδώμεθα τῶν ὑποτασσόμενων καὶ νὰ κατανακῶμεν τοὺς ὑπερηφάνους*»¹.

Αἱ αξίαι αὗται τῆς δυνάμεως καὶ τῆς κατακτήσεως ὠδήγησαν βεβαίως τὴν Ῥώμην εἰς τὴν κοσμοκρατορίαν. Αὕτη ὅμως δὲν ἐπέζησε. Αἱ ἑλληνικαὶ αξίαι ἀντιθέτως ἔμειναν εἰς τὸ διηνεκές. Οἱ ἴδιοι οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον ὁμολογήσει, ὅτι μόνον αὗται δίδουν τὴν humanitas.

Ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ὅτε οἱ πανανθρώπιοι πόθοι καὶ προσδοκίαι ἐνετάθησαν, ἔλαβε χώραν μία νέα φεγγοβολία, ἡ Χριστιανικὴ, ἣτις ἠλλαξε τὴν πορείαν τῆς Ἱστορίας.

Νεαὶ αξίαι κηρύττονται τώρα προστιθέμεναι εἰς τὰς ἑλληνικὰς. Ἡ αἰδῶς καὶ ἡ δίκη δὲν ἀρκοῦν. Ὑπεράνω αὐτῶν διδάσκεται τώρα ἡ ἀγάπη καὶ ἡ θυσία ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων.

Οἱ Στωϊκοὶ οἱ ἀποκορυφῶνται τῆς ἑλληνικῆς σκέψεως εἶχον διδάξει «τὸ ἀγαπᾶν καὶ τὸ ἀσπάζεσθαι καὶ τὸ φιλεῖν». Ἄλλὰ τοῦτο τὸ ὠρίζον ὡς ἀναφερόμενον μόνον «πρὸς τοὺς σπουδαίους καὶ τοὺς ἐταίρους»². Τὸ χριστιανι-

1. Αἰνειάδος VI, 847-853.

2. Χρυσίππου, Περί σοφοῦ καὶ ἀσόφοι. Ἀποσπ. 630, ἐκδ. Arnim III, σελ. 161.

κὸν ἦθος ἀπαιτεῖ ἀγάπην ὄχι μόνον πρὸς τοὺς «σπουδαίους» ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς «ἐλαχίστους», ὄχι μόνον πρὸς τοὺς «ἐταίρους», ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς «ἐχθρούς».

Καὶ ὁ Χριστιανισμὸς διακρίνει τὰ ἄτομα ὅπως καὶ Πλατωνισμὸς ἀναλόγως πρὸς τὴν δύναμιν δωρεᾶς ἣν ἕκαστος φέρει κατὰ τὴν γέννησίν του. Ἀπαιτεῖ ὁμοῦ ἀπὸ πάντα ἀνθρώπων νὰ καρποφορήσῃ δι' ἔργων ἀναλόγως πρὸς τὸ μέτρον τῆς δωρεᾶς. Ὁ ἔχων πέντε τάλαντα πρέπει νὰ ἀποδώσῃ ἄλλα πέντε, ἀλλὰ καὶ ὁ λαβὼν ἕστω καὶ ἓν πρέπει νὰ ἀποδώσῃ ἐπίσης. Θὰ ἐπιτύχῃ τοῦτο, ἐὰν διαπνέεται ἀπὸ τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα, τοῦ ὁποῖου καρποὶ εἶναι ἡ χαρὰ, ἡ εἰρήνη, ἡ μακροθυμία, ἡ χρηστότης, ἡ ἀγαθωσύνη, ἡ πίστις, ἡ πραότης, ἡ ἀγάπη πρὸς πάντα ἀνθρώπων, ἥτις εἶναι ἡ καθ' ὑπερβολὴν ὁδὸς πρὸς τὴν τελειότητα.

Τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ ἐμφανίζεται ὡς τὸ θεῖον πνεῦμα, τὸ ὁποῖον προσδιορίζει πάντα τὰ ἄλλα στοιχεῖα ἐν τῷ ἀνθρώπῳ.

Ὁ λόγος νοεῖται ὡς θεῖος λόγος, ὡς ἡ πρώτη κίνησις τοῦ θείου νοῦ, δι' ἣς «τὰ πάντα ἐγένετο». Πᾶσα γνῶσις δέον νὰ ἀρχίσῃ ἐκεῖθεν καὶ νὰ ἐπιστρέφῃ ἐκεῖ. Ἐπειδὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ διέπει ὅλην τὴν φύσιν, ἡ γνῶσις ταύτης ἀποκαλύπτει «τὰ ἀόρατα τοῦ Θεοῦ».

Τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα θὰ ἀνακινήσῃ εἰς τὰς ψυχὰς ἀνώτατα βιώματα περὶ τοῦ ὑπερόχου καὶ τοῦ θάμβους διὰ τὸ θεῖον, βιώματα γαλήνης, ἡσυχασμοῦ, ἀγιασμοῦ καὶ ἀναγεννήσεως ὁδηγούσης εἰς ἀενάους δημιουργίας.

Διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ εἰσάγεται μία νέα ἀντίληψις περὶ κόσμου καὶ ζωῆς δυναμικῆ. Εἰσάγεται ἡ ἰδέα τοῦ χρόνου, τοῦ μέλλοντος, τῆς αἰωνιότητος.

Ἀπὸ τὸν δυναμισμόν αὐτὸν ἀνανεοῦται ὁ Χριστιανικὸς ἑλληνισμὸς διὰ τῆς συνάψεως τῆς ἰδέας τῆς πίστεως μετὰ τῆς ἰδέας τῆς πατριδος, ἥτις ὠδήγησεν εἰς τὴν ἐπιβίωσιν καὶ τὴν ἀνάστασιν τῆς φυλῆς μας.

**

Ἡ Ἑλλὰς κατὰ τὰς ἡμέρας μας εἰσέρχεται εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν κοινότητα λαῶν. Εὐλόγον εἶναι τὸ ἐρώτημα μήπως ὁ Δυτικοευρωπαϊκὸς κόσμος ἔξῃ διαμορφώσῃ καὶ ἰδίας ἀξίας, τὰς ὁποίας ἔχομεν χρεὸς νὰ οἰκειωθῶμεν. Ὑπάρχουσι πράγματι ἴδια χαρακτηριστικὰ τοῦ δυτικοευρωπαϊκοῦ πνεύματος. Εἶναι ἡ τάσις πρὸς δύναμιν, ἡ γνῶσις χάριν τῆς πράξεως, ἡ διὰ τῆς τεχνικῆς ὑποκατάστασις ἔργων ἐπιμόχθων παρὰ τῆς μηχανῆς, ἥτις εὐκολύνει τὴν παραγωγὴν καὶ τὰς μεταφορὰς καὶ ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἀφθονίαν καὶ τὸν πλοῦτον.

Ἡ πραγματώσις ὁμοῦ καὶ τῶν ἀξιῶν τούτων διὰ τοὺς ἐμπνεομένους ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς καὶ χριστιανικὰς ἀξίας ὄχι μόνον δὲν παρεμποδίζεται, ἀλλὰ προάγεται διὰ δύο βασικοὺς λόγους.

Κατὰ πρῶτον ὁ ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὰ ἰδανικά τῆς εὐθύνης διὰ τὸ σύνολον καὶ τῆς ἀγάπης ἀφοσιώνεται εἰς τὰς δημιουργίας ταύτας μὲ ἕνα ἄλλο πνεῦμα. Ὑπερβαίνει τὸν ἀτομισμόν καὶ ἔχει ὡς ἀρχὴν του, ὅτι τὸ κοινὸν συμφέρον προηγείται τοῦ ἀτομικοῦ.

Δεύτερον ὁ ἀφοσιούμενος εἰς τὴν ἔρευναν καὶ τὴν γνῶσιν, χάριν τῆς γνώσεως φθάνει εἰς ἀνωτάτας διακριβώσεις, πού εἶναι συχνὰ τὸ ἀποτέλεσμα βίου θεωρητικοῦ εἰς ὃν ἀνηλώθη δλόκληρος ἡ ζωὴ τοῦ προσώπου.

Αὐταὶ αἱ ἐπιμόχθως κτηθεῖσαι διακριβώσεις ὀδηγοῦν εὐχερῶς ἔπειτα εἰς πλῆθος ἐφαρμογῶν. Ὁ πλοῦτος τῶν ἐθνῶν σήμερον καὶ ἡ ἀφθονία τῶν μέσων ὑπῆρξεν ἀπόρροια τῶν θεωρητικῶν κατακτήσεων τῶν μεγάλων ἡρώων τῆς ἐπιστήμης. Τοῦτο μᾶς τὸ βεβαιώνουν τὰ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ αἰῶνος ἐπιτεύγματα.

Συμβαίνει ὅμως καὶ κάτι ἄλλο ἐν προκειμένῳ. Οἱ τρόποι καὶ αἱ μέθοδοι ἀποκτήσεως τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν μεταδίδονται εἰς τοὺς ἔπειτα μὲ ἕνα αὐτοματισμόν, ἅπαξ καταγραφεῖσαι. Οὕτω ὁ ὑλικὸς βίος διαρκῶς ἀνέροχεται.

Ὑπάρχει ὅμως καὶ ἡ ἠθικὴ ἄνοδος. Αὕτη εἶναι ἀνάγκη νὰ κερδίζεται ἐκ νέου ἀπὸ κάθε νέαν γενεάν. Δὲν μεταδίδεται μὲ αὐτοματισμόν, ὅπως συμβαίνει μὲ τὰς ὑλικὰς παροχὰς.

Ὑπάρχει μία συνεχὴς εὐθύνη πρὸς αὐτοεξέλιξιν. Διὰ ἀδιάκοπον ψυχικὴν ἐγρήγορσιν. Διὰ προφύλαξιν ἀπὸ πτώσιν.

Ἡ πρὸς τοῦτο εὐθύνη ἐκείνων πού ἐπιδίδονται εἰς ἐπιστημονικὰς σπουδὰς εἶναι ἀκόμη μεγαλυτέρα. Οὗτοι καλοῦνται νὰ ἐτοιμασθοῦν, ὥστε νὰ βοηθήσουν ὄχι μόνον διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀπελευθέρωσιν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἠθικὴν ἀπελευθέρωσιν.

Ἄγαπη τοῖ φοιτηταί,

Αὐτὸ τὸ ἔργον καλεῖσθε νὰ ἐπιτελέσετε σεῖς διὰ τῶν σπουδῶν σας. Νὰ φέρετε τὸ φῶς πού λαμβάνετε ἐκ τοῦ ἀνωτάτου τούτου τελεστηρίου τοῦ πνεύματος πρὸς ὅλους τοὺς ἄλλους, μεθ' ὧν θὰ ἀναστραφῆτε εἰς τὸν βίον σας.

Τὸ φῶς τῶν ἑλληνικῶν καὶ τῶν χριστιανικῶν ἀξιῶν.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΣΠΕΤΣΙΕΡΗΣ